

13. A. Coniaris, Who Am I? Our Secular Identities Contrasted with Our Identity in Christ. – Minneapolis: Light and Life. 2000. – 90 с.

14. A. Coniaris, Christ Liveth in Me // The Orthodox Observer. – №6. – 1956. – С.134.

Олійник А.Р. Стратегія реалізації Царства Божього в проповіді як основної цели православного литургического проповідництва в богословских трудах Антони Коньяриси

На основе научных теоретических размышлений священника Антони Коньяриси представлено богословское обоснование необходимости базилевтического направления православной проповеди как события, которое в контексте богослужебной практики осуществляет божественно–человеческий синергизм.

Ключевые слова: проповідь, православная гомилетика, Царство Божье, слово Божье, церковная кафедра.

Oliynyk, A.R. The strategy of the actualization of God's Kingdom in a homily as a basic goal of the Orthodox liturgical preaching in theological works of Anthony Coniaris

Based on scientific and theoretical reflections of priest Anthony Coniaris is presented theological reasoning of the necessity of basileutical dimension of the Orthodox sermon as event which in the context of liturgical action realizes the divine–human synergy.

Key words: sermon, Orthodox homiletic, Kingdom of God, word of God, Church pulpit.

Поняття толерантності і любові до ближнього у віровченнях та історичній практиці релігійних систем

В усіх сформованих релігійних системах очевидно є схожість моральної основи, в усіх священних книгах наявні дані аксіологічні пріоритети: чесність і доброзичливість, щирість і толерантність, уникання гніву й зла, все, що міститься в формулі: «любов до ближнього». При цьому, вся історія релігій та церков – це кривава ріка, яка наповнюється людською нетолерантністю та «нелюбов'ю до ближнього».

Ключові слова: толерантність, релігія, релігійна система, традиція.

Зазвичай релігію сприймають передусім як засіб вдосконалення людства, виправлення його помилок і прорахунків, а також зцілення людей від їхніх моральних хвороб, розчарувань і зневір'я. Очевидно, так і є: релігія, будучи феноменом особливого духовного виміру, формує підґрунтя для мотивації моральних дій людини, пробуджуючи в ній віру, надію і любов, надаючи їй сміливості і активного прагнення залучатись до життя соціуму, зумовлюючи її альтруїзм та інші чесноти, так необхідні для гармонізації її зв'язків із родиною й суспільством. Виховання людей в дусі правил, вимог і настанов загальнолюдської моралі і є нагальною функцією усіх відомих релігійних систем. В своїй моральній основі ці системи дуже близькі: якщо не зважати на певні етнокультурні й традиційні розбіжності, – в усіх священних книгах ми знаходимо ті самі аксіологічні пріоритети. Йдеться про шанобливість і повагу до батьків, турботу про дітей та літніх людей, допомогу бідним, опіку щодо хворих і сиріт, чесність і доброзичливість, щирість і толерантність, уникання гніву й зла, громадянськість та багато іншого, про що, як зазначено в Євангелії від Матвія, Ісус у відповіді фарисеям про шляхи до Царства Небесного сказав єдиною фразою: «Любіть Близьких своїх»... Йдеться про безкорисливу любов – велику русійну силу в світі, яка, як зазначається в Біблії, нічого не хоче для себе, «не шукає свого». Подібну любов повною мірою явив Ісус Христос, і саме завдяки Йому чимало людей почали виявляти таку любов до своїх ближніх.

В усіх сформованих релігійних системах наявною є мета закликати людей до толерантного, доброго ставлення до інших та до сумлінного виконання своїх обов'язків перед суспільством. При цьому релігія не є тільки моральним кодексом. Вона є феноменом значно ширшим за сукупність моральних взаємин між людьми. Йдеться про відносини з Богом (або з богами в політеїстичних системах). Так, в Біблії (П.Зак.6:5) йдеться про те, що головний наш обов'язок «любити Його всім серцем своїм, усією душею своєю і всіма силами своїми... А також – любити свого ближнього, як самого себе». Таким чином, якщо хтось каже, що любить Бога і при цьому вороже ставиться до людей, – ця людина неправдива, бо як йдеться в Євангелії від Івана (4:20), «хто не любить свого брата, якого бачить, то як може він любити Бога, Якого не бачить?».

Зважаючи на зазначене, мусимо при цьому визнати, що протягом тисячоліть релігія була і залишається причиною тривалих воєн, кровопролиттів і нещастя людей. Здавна представники різних конфесій змагаються між собою у тому, хто ближчий до Бога, хто краще вірує, відправляє культ, будує храми. І, переслідуючи при цьому людські, земні, а часом, – відверто матеріальні і корисливі цілі, – тим самим людство все далі відходить від самого, адекватно сприйнятого релігійного вчення, від Бога. Так, нині зіткнення між прихильниками різних світових релігій та навіть їх різних течій є причиною тероризму і міжнародних конфліктів. Вся історія релігій та приналежних до них церков – це велика кривава ріка, що має за витoki свої – саме нетолерантність і нелю-

бов до ближнього свого. Щодо християнського світу, – достатньо згадати здійснювані під гаслом священних цілей хрестові походи, які насправді на меті мали вирішення суто земних геополітичних завдань. Про такі ж одіозні події в історії і православ'я, і католицизму, як піддання анафемі сотень тисяч неповинних ближніх своїх, інквізицію, індульгенції, – годі й згадувати. Але при тому, що сучасне людство, усвідомивши негативний досвід століть і покавшись (як це зробив один з найвидатніших Пап Римських і найвизначніших постатей в історії людства Іван Павло II), шукає миру і порозуміння між народами й культурами, – бачимо нині жорстку непримиренність між іудеями і мусульманами на Близькому Сході; між буддистами (індуїстами) й мусульманами на межі Індії та Пакистану; між католиками й протестантами у Великій Британії; між комуністами–атеїстами і віруючими. Мільйони убитих солдатів і мирних людей, котрі постраждали від воєнних дій; сотні тисяч людей, знищених у газових камерах і концетраційних таборках; ні в чому не повинні люди, які були вбиті в Камбоджі, В'єтнамі, Руанді чи Югославії... Йдеться про масові жертви релігійних конфліктів та переслідувань на етнічному ґрунті. При цьому всі, як у давнину, так і в сучасному світі змагаються за володіння священними землями та релігійними святинями. Як і в минулих століттях, релігійні й світські ідеологи в країнах Сходу й Заходу нав'язують нині свої системи нетолерантних уяв з майже релігійним фанатизмом й тоталітарним абсолютизмом, що й стало одним із чинників, які зумовили «арабське пробудження». І знову десятками тисяч гинуть люди, не згодні з цими системами, заручники цих систем.

Щодо таких країн, як Україна, де традиції демократичного й толерантного співжиття людей різних культур і конфесій ще в процесі становлення, – то й тут з прикрістю споглядаємо вияви відвертої нетолерантності, нелюбові до ближнього й «нехристиянства» в самих християнських церквах. Коли йдеться про захоплення новозбудованих храмів іншою християнською церквою (яка має більше сили й можливості легітимно чинити свавілля); коли православні християни з недружніми за змістом транспарантами й образливими вигуками «зустрічають» візит до країни шанованого в світі голови іншої християнської конфесії; коли в межах однієї конфесії християни називають інших християн «схизматиками» чи «відступниками», – то, вочевидь, йдеться тут знов–таки не про християнство з його моральнісним вченням щодо толерантності і любові до ближнього, а про щось зовсім інше – людське: про землі, гроші, вплив...

Якщо не торкатись буддизму, який за своєю сутністю є значною мірою більш толерантним щодо іновірців і водночас – менш клерикальним, ніж християнство та іслам, – то найвиразнішим ідейним виявом толерантності в історії існування релігійних систем стало протестантство. Йдеться, звичайно, не про історичну практику, коли тисячі католицьких «еретиків» були страчені протестантами уже після інквізиційних розправ з боку католицизму та Контрреформації. Йдеться про протестантську орієнтацію на свободу совісті. Саме гасло «свободи совісті» виکارбувалось на прапорах буржуазних революцій в Європі і з часом легітимізувалось як правова стаття в конституціях багатьох країн світу. Люди повинні мати право на свободу совісті – можливість вільно й чесно сповідувати свої релігійні переконання, але за умов, якщо вони не будуть вдаватись до насильства на релігійному ґрунті. Жодна церква чи релігійна спільнота будь–якої конфесійної приналежності не має права на насильницькі дії проти людей, які не поділяють її віровчення. Та й загалом, коли йдеться про узурпацію істини будь–яким релігійним осередком, коли священник (пастор, пресвітер) стверджують перед прихожанами, що істини віри і вчення є тільки тут, а іновірці – є «вівці заблукавші», «схизматики», «фрозкольніки», «відступники», чи інші, хто не є причетним до «плідного виноградного грона» і тому не врятується під час Страшного суду, – то тут вочевидь не йдеться про толерантність, любов до ближнього та й про християнство взагалі. І часом, в результаті такого нетолерантного впливу фанатично налаштованих адептів певних віровчень на звичайних людей, які за інших обставин виявляють доброту, – ці люди можуть під тиском настроїв спільноти потурати жорстоким злочинам на релігійному ґрунті, або навіть самі брати у них участь. Щодо дітей і молоді, то вибухи зла в їхній поведінці, – це наслідки того, що вони, будучи найбільш вразливими до соціальних негативів, – стикаються із загрозами, приниженнями та відчуженнями і намагаються в такому випадку захистити і підтримати себе за допомогою спотворених моделей віри, переживання та дії. Це реакція особистості на власні деформаційні зміни, схожі

на хворобу, спроба організму–особистості власними зусиллями зберегти себе, встояти перед загрозою з боку ворожого довкілля. І такі зусилля можуть бути асоціальними і, зрештою, саморуйнівними.

Церква чи спільнота, що сповідує певну релігію, вдаючись до силових методів, щоб заборонити будь–кому висловлювати сумніви щодо істинності її догматів, тим самим виявляє слабкість та обмеженість цих догматів. Адже такі сумніви ані трохи не підважують щирість тих, хто сприймає як істинне і сповідує дане релігійне вчення. При цьому ми не можемо дозволити собі припустити, що те чи інше віровчення є істинним тільки тому, що називає себе релігією і узурпує істину. Тут треба виявити обачність, навіть щодо традиційних релігій. Чи всі вони мають схожу мету? Якщо торкатись національних чи світових релігій, то маємо дати позитивну відповідь на це питання. Приміром, даоське «ву–вей» так само, як і буддистська «ахімса» і навіть «нірвана», як, зрештою, і християнське «непротівлення злу насильством» – це моральнісні (філософські) системи, які пропонують своїм послідовникам сукупність настанов і психологічних наративів, призначених звільнити їх свідомість від влади бажання й привести їх до способу життя, вільного від страждань, стресів і страхів, а також – до гармонійного співіснування з іншими людьми.

Відповідно до майже усіх священних книг, людство належить до занепаłego роду, ушкодженого гріхом, при цьому властива нам моральна порочність передається від покоління до покоління, уповільнюючи тим самим процес духовного розвитку, морального вдосконалення. В Біблії, приміром, цей досвід охарактеризований як загальнолюдський. Там зазначається, що Бог має на меті Свій план і велику Силу Духа Святого, аби допомогти людям звільнитись від моральної слабкості. Схожим чином обіцяють допомогти людині й інші релігійні моральні вчення. Звичайно, вони не обіцяють негайного звільнення від моральної порочності, але вказують на можливість такого звільнення.

Коли люди відчують на собі вплив зла, вони часто звертаються до Бога і просять Його, щоб Він допоміг і полегшив їхню долю. Часом, не відчувши Божого втручання, вони зневірюються і переходять до релігії іншого гатунку – атеїзму. І, таким чином, може виникнути враження, що за допомогою атеїзму можна уникнути цієї проблеми. Однак, це не зовсім так. Адже сам атеїзм породжує в сотні разів більш істотні моральні проблеми. Очевидно він сам є найбільш нетолерантною і непримиримо–війовничою «релігією». Достатньо згадати вислови з праць та, власне, й дії найвідомішого і най–війовничішого атеїста всіх часів і народів В.І. Леніна, який власноруч підписав не один наказ про розстріл священнослужителів. Навіть філософів–віруючих Ленін згадує не інакше, як «фідеїст проклятий» (про Г.В.Ф. Гегеля в «Філософських зошитах»). А про кількість зруйнованих та пограбованих радянськими більшовиками–атеїстами храмів вже годі й згадувати.

Щодо підходів до матеріальності, тілесності в світових релігіях, то вони дещо різняться. Так, в буддизмі речовий, матеріальний світ є тимчасовим, недосконалим, злим. І, таким чином, мудрість людини полягає в тому, щоб максимально звільнитись від ув'язнення в матеріальному тілі й прагнути шляхом духовного вдосконалення сягнути повного звільнення від матеріальності – мокші й нірвани, тобто виходу з сансари й злиття з Брахманом – Світовим Духом. В християнстві таке знецінення тілесності викликає чи не образу. Йдеться про втілення Сина Божого в людське тіло (що заперечується в мусульманстві). Йдеться також про Його тілесне Воскресіння і Вознесіння до Бога–Отця, а також – про викуплення й відновлення усього Його творіння. Але при цьому фундаментальні принципи моралі тлумачаться у всіх світових релігійних системах аналогічно. Приміром, якщо звернутись до буддистських п'яти заповідей (Панча Шілі), то одразу ж впізнаємо в них настанови Старозавітного Декалогу і, водночас, – певні сури з Корану. І, звичайно, разом із тим, замислимося ми й над Заповідями блаженств з Нагірної Проповіді Ісуса (з Євангелія від Матвія, розд.5). Отже, усі релігійні системи надають нам однакових, правильних моральних орієнтирів. Однак, люди при цьому поводяться неправильно: грішать, як один проти одного, так і проти Бога, порушують його Закони і, оскільки всі люди грішні, – всі заслуговують на покарання. Більш того, ми грішимо й проти себе, а потім ще й картаємо себе. Таким чином, якщо ми бажаємо досягти миру й гармонії з собою, оточуючими людьми й

Творцем, то маємо звільнитись від своєї провини, про що і йдеться у віровченнях світових релігій. Маємо на увазі людську потребу у викупленні. Вирішення цієї проблеми у кожній з релігійних систем слугує підтримці індивідуальних моральних переконань й почуття справедливості так само, як і норм, встановлених Богом. У той же час воно може принести людині прощення та звільнення від тягаря колишніх провин.

Вирішення проблеми провини в буддизмі специфічне: страждання людини триває доти, доки воно, згідно закону карми, не буде певним чином спокутуване. Тобто ідея прощення у даному контексті не присутня. Закон карми усвідомлюється як безособовий принцип, а гріх тлумачиться не як порушення заповідей Бога, який Своєю милістю може простити його. Єдиним способом звільнення людини від наслідків гріха – є переживання самою людиною стількох страждань, скільки вона заслужила своїм гріхом. І в цьому у людини немає помічників: тільки власними зусиллями вона може викупитись. А тому під час її смерті, якщо людина недостатньо вистраждала за свої гріхи, згідно закону карми, її душа, залишивши тіло, має знов повернутись на Землю і втілитись. Її сансара триватиме доти, доки вона не виконає свою карму (сам Будда–Шакьямуни мав у сансарі 550 втілень, доки не пішов до нирвани).

Християнство й мусульманство відкидають таке вчення (хоча в деяких сучасних харизматичних вченнях – таких, приміром, як вчення Ілларіона, йдеться про десять перероджень душі). Християни й мусульмани заперечують думку про народження на світ як покарання за гріхи, які були вчинені у попередньому втіленні. Це зумовлено передусім тим, що таке ставлення до народження людини є образою для тлумачення народження й життя Самого Ісуса У Євангелії від Івана (розд.9) коли Ісуса Христа запитали про те, хто саме згрішив: чи сама дитина, що народилась сліпою, чи її батьки, – Ісус відповів, що ані сама дитина, ані її батьки. Смерть Ісуса Христа була Божим Задумом щодо викуплення гріхів світу. Він взяв на себе гріхи людські. Через Його Воскресіння і Вознесіння Бог сповістив людям про викуплення їх гріхів Ісусовою жертвою. А тому Бог може дарувати справедливе прощення тим, хто щиро покається та увірує в Ісуса.

У Корані підтверджується народження Ісуса від Діви (Сура 3:40–42; 19:16,17), при цьому Ісуса називають Мессією (Сура 3:40–42), а також Словом Божим і Духом Божим (Сура 4:171–172). При цьому в мусульманстві заперечується Божественність Ісуса Христа як Сина Божого. Мусульмани, визнають «Пророка Ісу» – попередника Мухамеда. В Корані також говориться про те, що Ісус перебував живим на небесах (Сура 4:158). Ідею Божественного втілення мусульмани відкидають. Згідно ісламу, необхідно вірити в Єдиного Істинного Бога, а також робити добрі справи, аби потрапити до раю і уникнути пекельної участі. В мусульманстві присутня також ідея страшного Суду і наголошується на його справедливості. В одній із сур Корану йдеться про те, що для дня воскресіння будуть влаштовані терези, на яких правдиво будуть зважені людські гріхи, і жодна душа не буде скривдженою.

На відміну від мусульманства, така національна релігія, як іудаїзм – не заперечує, що Ісус був розп'ятий і помер на хресті, але при цьому відкидається Воскресіння і Вознесіння Ісуса до Бога–Отця. І, таким чином, іудаїзм заперечує, що Воскресінням Ісуса Бог підтвердив, що Він є Сином Божим. Звідси випливає те, що іудаїзм не згоден із тим, що Ісус є Викупителем людських гріхів. А це, в свою чергу, означає, що в іудаїзмі відсутня ідея викупної жертви за гріхи. Тут, як і в мусульманстві, викуплення людини та її спасіння зумовлюються самими справами і вчинками віруючого. Історично, згідно зі Священним Писанням іудеїв, прощення пов'язане з принесенням у храмі жертв за гріхи. Такі жертви були проявом і постійним нагадуванням про Божу справедливість. При цьому, звичайно, кожний віруючий сподівався на всемілість і всепрощення Бога. А усе разом людство сподівається того, що настануть часи, коли врешті–решт знайде своє втілення в житті заклик Організації Об'єднаних Націй до народів світу щодо того, щоб « перекувати свої мечі на орала і на серпи – свої списи. Народ проти народу не буде меча піднімати, і не будуть більше вчитися воювати (Мих.4:3). І, якщо людство прагне вижити, здолавши будь–яку (в тому числі, – й релігійну) нетолерантність і нетерпимість між народами, приналежними до різних культур, а відтак – відвернути небезпеку самознищення людства, якщо людство прагне порозуміння і цивілізованого співіснування представників різних культур і вірувань, – воно має забути про будь–які заклики до священної боротьби за істини праведної віри (аж до фізичного винищення

іновірців – «невірних»). Це – шлях до пекельної безодні і потраплять туди усі без винятку: як ті, кого винищили, – так і ті, хто винищував. Адже безглуздою і антигуманною є сама думка про будь–яку культурну чи релігійну винятковість. Вижити і мирно співіснувати різні народи з їх яскравим розмаїттям традицій, звичаїв і віри зможуть лише на шляху толерантності і любові до ближнього.

Саме наголошування на відмінностях між різними релігіями завжди було і нині залишається причиною нетолерантності і навіть розпалювання ворожнечі між людьми різних віросповідань. Але ж такий наголос є невинуватим, оскільки всі релігії у своїй сутності прагнуть тієї ж самої мети. Йти до неї вони можуть різними шляхами, хоча й наближаючись до своєї цілі, – вони позаяк зійдуться разом. І з цього очевидним стає обов'язок усіх релігій й усіх релігійних діячів: вони мають дійти згоди і пояснювати людям, що всі вони прагнуть тієї ж самої мети, а щодо відмінностей між ними у віросповіданні чи культі, – то вони не є суттєвими і не мають роз'єднувати представників різних культур і релігій.

Отже, в усіх світових релігійних системах у вченні про викуплення людських гріхів, людську гріховність, провини й чесноти надія на спасіння тлумачиться в контексті сукупності добрих справ та вчинків людини, її толерантності та любові до ближнього. І все це має переважати на вагах Божої справедливості.

Чекаль Л.А. Поняття толерантності і любові к ближньому в вероученнях і исторической практике религиозных систем

Во всех сложившихся религиозных системах присутствует сходство нравственной основы, во всех священных книгах есть аксиологические приоритеты: честность и доброжелательность, искренность и толерантность, уход от гнева и зла, все, что содержится в формуле: «любовь к ближнему». При этом вся история религий и церквей – это кровавая река, которая наполняется человеческой нетолерантностью и «нелюбовью к ближнему».

Ключевые слова: толерантность, религия, религиозная система, традиция.

Chokal, L.A. The concept of tolerance and agape in doctrinal statement and historical practice of religious systems

In all the existing religious systems are obvious similarities moral basis, in all the sacred books of the available data axiological priorities: honesty and goodwill, sincerity and tolerance, avoidance of anger and evil, all that is contained in the formula of «love of neighbor». Thus, the whole history of religions and churches – bloody river that is filled with human intolerance and «lack of love of neighbor».

Key words: tolerance, religion, religious system, tradition.